

КРИТИКА ТА БІБЛІОГРАФІЯ

Г. І. Сургай.

*СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО УКРАЇНИ: УРОКИ
МИНУЛОГО І СУЧАСНИЙ АГРАРНИЙ КУРС.*

К.: Либідь, 1991.— 184 с.

Рецензована книга відкривається параграфом, в якому розглядаються положення К. Маркса, Ф. Енгельса, В. І. Леніна з аграрно-селянського питання. Це може викликати подив — адже чимало з них не підтвердилося на практиці. І все ж, на нашу думку, цей параграф виправданий, оскільки автор критично аналізує ці положення. Так, він розглядає ідеї Маркса про те, що націоналізація не означає ліквідацію власності селян на землю, що по відношенню до них аж ніяк неможливе застосування методу експропріації. Особливий інтерес становить висвітлення питання про еволюцію поглядів В. І. Леніна на проблему. Принципове значення має розкриття його ідей про сільськогосподарську кооперацію, значення орендних відносин, кредитування, контрактації для ефективного розвитку селянських господарств. По суті, вперше проаналізовано ленінські підходи в питанні про категорії селянства і принципи їх оподаткування. Отже, даний параграф є свідченням новизни рецензованої монографії.

Нові підходи виявилися і у висвітленні особливостей здійснення на Україні Декрету про землю. Показано, що цей процес затягнувся, були порушені принципи націоналізації землі, яка майже повністю використовувалася для створення радгоспів-гігантів. Це, як правильно відзначає автор, поряд з продрозверсткою, стало однією з причин кризових явищ у розвитку сільського господарства України.

На основі нових матеріалів, які вперше введені до наукового обігу, в динаміці розглянуто процеси у розвитку сільського господарства України під час непу. Велике політичне і практичне значення має узагальнення досвіду щодо сільськогосподарської кооперації. Причому, в Україні на початку 20-х років сільськогосподарська кооперація набула найширшого розмаху в буряківництві та галузі збуту.

Певною мірою розкрито роль орендних відносин, показано, що в період непу в розвитку аграрного сектору України відбувалися позитивні процеси: збільшувалася кількість середняцьких і заможних господарств, зростали врожайність, продуктивність у тваринництві, обсяг сільськогосподарської продукції. Як лихо для долі українського селянства зображена насильницька колективізація.

Логічним переходом до проблем розвитку сільського господарства України в сучасних умовах є параграф про стан сільського господарства УРСР у період Великої Вітчизняної війни та в 50-ті роки. В другому і третьому розділах кризові явища в сільському господарстві висвітлюються як прояв негативних наслідків командно-адміністративних методів управління.

На особливу увагу заслуговує параграф «Особливості аграрної політики в умовах багатопартійності». Автор аналізує рішення КПРС з аграрно-селянського питання у 80-і — 90-і рр., розкриває зміст законів Верховних Рад СРСР і УРСР про землю, орендні відносини в аграрному секторі, про пріоритетність соціального розвитку села і агропромислового комплексу. Наводяться у параграфі положення з платформи Української селянсько-демократичної партії, яка відстоює принцип приватної власності селян-одноосібників на землю та хуторську систему господарювання.

Отже, в рецензованій монографії розкрито принципово важливі аспекти розвитку сільського господарства України за 70 років. Водночас вона не позбавлена й недоліків. На жаль, недостатньо розкрита суть аграрної політики в умовах непу, у надто загальній формі згадується про орендні відносини, кредитування, контрактацію, ціноутворення. Між тим, докладне висвітлення цих питань має велике практичне значення. Авторів слід було б не тільки показати особливості розвитку контрактації в різних категоріях селянських господарств як системи договорів державних і кооперативних організацій з селянами, а й підкреслити, що її призначення полягало в забезпеченні планової заготівлі сільсько-господарської продукції та певному регулюванні закупівельних цін. Органи Вукоопспілки і Наркомпроду також здійснювали кредитування господарств, організовували товарообмінні операції.

Не висвітлено у книзі питання про суть і форми прояву кредитної кооперації як важливої підйоми стимулювання розвитку всіх категорій селянських господарств, в тому числі середняцьких і навіть бідняцьких. Описово, без достатнього аналізу розглядаються явища, які справили досить негативний вплив на розвиток сільського господарства вже у післявоєнні роки, а саме продаж колгоспам за високі ціни застарілої техніки, спрямування капіталовкладень на освоєння цілих земель, затоплення родючих угідь тощо.

У розділі «Особливості аграрної політики в умовах багатопартійності», на жаль, не проаналізовані платформи усіх 15 політичних партій України з аграрно-селянського питання. Більш глибокого вивчення заслуговує питання про те, як на сучасному етапі враховуються уроки здійснення аграрної політики в 20-і рр.

У цілому ж рецензована праця є певним внеском у дослідження найважливіших аспектів розвитку сільського господарства України в післяжовтневий період.

Л. Ю. БЕРЕНШТЕЙН (Київ)

Сергій Подолинський.

**ВИБРАНІ ТВОРИ. УПОРЯДКУВАННЯ МАТЕРІАЛІВ
ТА БІБЛІОГРАФІЯ РОМАНА СЕРБІНА.**

*Монреаль (Канада) : Українське Історичне Товариство,
1990.— 208 с.;*

Злупко С. М.

**СЕРГІЙ ПОДОЛИНСЬКИЙ — ВЧЕНИЙ, МИСЛИТЕЛЬ,
РЕВОЛЮЦІОНЕР.**

Львів: Каменяр, 1990.— 192 с.

Синхронне видання двох нових книжок, присвячених Сергію Подолинському (1850—1891), на протилежних кінцях Земної кулі — явище, безперечно, багатозначне. Знаменно, що автори цих праць, аналізуючи творчу спадщину Подолинського, виходять з тотожних позицій; їхні оцінки значною мірою збігаються, а фактичний матеріал однієї книжки доповнюється другою.

Та найбільш цікавим у даному разі є те, що обидва дослідники обрали об'єктом вивчення біографію і творчу спадщину одного з теоретиків і практиків українського (а може, — й світового) соціалістичного руху. Цю проблематику розробляти в позитивному аспекті сьогодні наважиться далеко не кожний, бо виплекана людством протягом тисячоліть ідея соціалізму як торжества соціальної справедливості вкрай дискредитована семидесятирічною практикою радянського казарменого соціалізму. Щоправда, і в наш час мільйони людей ще не розчару-